

XÃ HỘI HỌC THẾ GIỚI

GIỚI LÝ LUẬN LIÊN XÔ BÀN VỀ LỐI SỐNG VỚI TƯ CÁCH MỘT PHẠM TRÙ XÃ HỘI HỌC

PHẠM VĂN BÍCH

Vấn đề lối sống trước hết và đặc biệt được sự chú ý của xã hội học. Theo M. M. Rutkêvich, nguyên Viện trưởng Viện nghiên cứu xã hội học. Liên Xô, điều này là do hai lý do sau: thứ nhất, là sống là một phạm trù quan trọng của chủ nghĩa duy vật lịch sử vốn được coi là lý luận xã hội học đại cương của chủ nghĩa Mác; thứ hai những vấn đề lối sống xã hội chủ nghĩa, hoàn thiện nó hơn nữa đòi hỏi phải nhận thức những biến đổi không ngừng trong cuộc sống, do đó phải phát triển các nghiên cứu xã hội học cụ thể, vì chúng cung cấp những số liệu thực tế khách quan về các quá trình thực tế diễn ra trong chính cuộc sống.

Rất nhiều nhà xã hội học Xô viết đã tập trung nỗ lực để luận chứng cho quan điểm đó, bởi vì một phạm trù mới xuất hiện chỉ có quyền tồn tại độc lập, có vị trí hợp pháp không thể thay thế được nếu nó phản ánh, dưới một khía cạnh mới và căn bản nào đó, thực tại xã hội, một “địa vực lãnh thổ” của thực tại hoặc những thuộc tính và đặc trưng nào đó của thực tại mà các phạm trù đã có không phản ánh được. Nếu không, khái niệm này chỉ làm thừa thãi chữ nghĩa mà thôi.

Về nội hàm và cơ cấu của phạm trù “lối sống”. Đa số các nhà bác học Xô Viết khi bắt đầu chú ý nghiên cứu hệ vấn đề lối sống (khoảng những năm 1973 - 1974) đều rất chú trọng định nghĩa lối sống. Song lúc đó các định nghĩa còn hết sức tản mạn.

Một số tác giả định nghĩa lối sống quá hẹp, quy nó chỉ thành ứng xử của con người. Trái lại, một số khác đưa vào lối sống

không chỉ hành vi ứng xử và thậm chí không chỉ hoạt động sống nói chung, mà còn mở rộng, đưa cả các điều kiện hoạt động sống vào đồng nhất “lối sống” với chế độ xã hội, phương thức sản xuất hình thái kinh tế - xã hội. Lối sống được xét cả như một phạm trù kinh tế học lẫn xã hội học, kinh tế - xã hội, triết học, tâm lý học, sử học, v.v...

Người ta còn đưa ra những định nghĩa loại trừ nhau về tương quan giữa lối sống và các khái niệm giáp ranh như “mức sống”, “tiêu chuẩn sống”, “chất lượng sống”, “phong cách sống”, v.v... Một số tác giả coi tất cả các thuật ngữ này đồng nghĩa với nhau, một số khác lại cho rằng chúng có nội hàm khác nhau, một số khác nữa thì vì những lý do nào đấy đã bác bỏ một số thuật ngữ trong đó chỉ thừa nhận một số thuật ngữ thôi. Vì vậy, cuối năm 1974, giới nghiên cứu Xô viết đã tổ chức nhiều cuộc hội thảo khoa học, song đó đã đối chiếu các quan điểm khác nhau, đánh giá, phê phán có cơ sở từng quan điểm.

Trong những năm 1975 - 1976, dần dần đã có những điều làm sáng tỏ vấn đề. Dĩ nhiên điều đó không có nghĩa là đã đưa ra được những định nghĩa hoàn hảo và công tác nghiên cứu trong lĩnh vực này đã xong. Theo nhận xét của nhà nghiên cứu I.V.Bextusep Lađa, giới xã hội học Xô viết đã xây dựng được những luận điểm có căn cứ và cụ thể ở mức độ cần thiết. Như vậy đã tạo được khả năng để tiếp tục nghiên cứu và có những thảo luận tiếp theo một cách chặt chẽ hơn. Đặc biệt người ta đã tán thành rằng không thể chấp nhận cả việc lẫn lộn hoạt động sống với các điều kiện của nó, cũng như không thể tách rời chúng khi xem xét. Cuối cùng, nhiều nhà lý luận Xô viết đã bác bỏ những khuynh hướng muốn đồng nhất các khái niệm “lối sống”, “mức sống”, “tiêu chuẩn sống”, “chất lượng sống”, “phong cách sống”, “nếp sống”, giải thích chúng tùy tiện hoặc mưu toan “cắm” dùng một số khái niệm nào đó, v.v....

Nhận xét về quá trình thảo luận vấn đề lối sống trong giới nghiên cứu Xô viết tạp chí *Người cộng sản* số 13 năm 1980 có viết: “Quá trình thảo luận về thực chất của lối sống xã hội chủ nghĩa đã làm sáng tỏ được một cách toàn diện mối liên hệ của khái niệm này với phạm trù phương thức sản xuất, các phúc lợi vật chất và đồng thời những khác biệt giữa chúng. Lối sống chỉ

nói rõ mặt lao động, sản xuất và các mặt hoạt động sống khác nữa của con người. Nó mang tính chất giai cấp rõ ràng và sẽ thay đổi tận gốc nhờ kết quả xây dựng chủ nghĩa xã hội. Cần đặc biệt nhấn mạnh rằng những cuộc tranh luận về mối tương quan trong lối sống giữa hoạt động và các điều kiện của nó, đã cho phép cụ thể hóa mối liên hệ qua lại biện chứng của chúng trong các lĩnh vực khác nhau: lao động, sinh hoạt, sáng tạo văn hóa, đấu tranh chính trị - xã hội”.

Nhà nghiên cứu I.I. Toravin viết: “Nhiều nhà nghiên cứu Xô viết mà chúng tôi cũng tán thành quan điểm của họ đã xét lối sống như là tổng hòa những hình thức hoạt động sống của các cá thể, các nhóm xã hội - xã hội nói chung, được xét trong sự thống nhất hữu cơ với các điều kiện”. M.M. Blinôp viết: “Phần lớn các chuyên gia đều đồng ý rằng bất kỳ lối sống nào hình thành trong lịch sử đều là sự thống nhất những hình thức hoạt động sống căn bản, điển hình của các cá thể, nhóm xã hội và xã hội nói chung với các điều kiện xã hội khách quan của hoạt động sống này. Đó là ý kiến của nhiều nhà bác học khác”. Còn I.V. Bextusep Lađa viết “Kết quả đã hình thành một quan niệm hiện nay được đại đa số các nhà bác học Xô viết tán thành rằng lối sống được hiểu như là một phương thức hoạt động sống thống nhất với những điều kiện nhất định của nó”. Nhà nghiên cứu B.A. Babin viết: “Hiện nay đã khẳng định được ý kiến rằng, ở dạng phổ quát nhất, lối sống là tổng hòa (toàn bộ hoặc chỉ cái cơ bản, quan trọng, điển hình) của các hình thức (dạng, phương thức, đặc điểm) hoạt động (hoạt động sống) của con người trong các điều kiện kinh tế - xã hội nhất định (ở đây đặt trong ngoặc là các thuật ngữ mà các tác giả khác nhau đã sử dụng)”. Ông thêm: tất cả các định nghĩa về lối sống trong sách báo Xô viết “bằng cách này hay cách khác, đều xuất phát từ tư tưởng nổi tiếng của C. Mác và F. Ăngghen phát biểu trong *Hệ tư tưởng Đức*, và mặc dù có những khác biệt, nhưng đều nhấn mạnh điều chủ yếu: lối sống của con người thể hiện trong hoạt động (hoạt động sống) của họ”.

Cũng về sự nhất trí đó, các tác giả I.T. Lêvukin, T. M. Đrیدre, E.A.Orlôva, I.V.Reizemơ viết: “Bất kể lối sống được định nghĩa như là một phương thức ổn định để tái tạo và thỏa mãn các nhu cầu xã hội (A. G. Zđravimurxlôp, B.M.Xukharepxki, L.P.Epctic-

nêeva) hay như một bộ phận hợp thành của chế độ kinh tế - xã hội, sự phản ánh chế độ đó trong các lĩnh vực chính trị - xã hội và tinh thần của cuộc sống (V.G.Xinixum, E.I.Kapuxtin), hay như tổng hòa các hình thức ứng xử hằng ngày khác nhau của các cá nhân hay nhóm (L.A.Gordon, E.V.Klôpôp, V.I.Tônxturơ, S.G.Xtorumilin, E.Pixarencô, v.v...), người ta đều nói tới các hình thức và đặc điểm hoạt động của con người trong các tình huống sống cụ thể xung quanh các nhu cầu cá nhân và xã hội”. Chính cách hiểu như vậy về lối sống và xuất phát từ lời phát biểu nổi tiếng của Mác và Ăngghen viết trong *Hệ tư tưởng Đức* rằng: “...Cần xét phương thức sản xuất không chỉ về phương diện nó là tái sản xuất sự sống về thể chất của các cá thể. Ở mức độ lớn hơn, đây còn là phương thức hoạt động nhất định của các cá thể này, là một dạng hoạt động sống nhất định của nó, là lối sống nhất định của nó”. Cũng chính Giáo sư tiến sĩ I. T. Lêvurkin, Phó Viện trưởng viện nghiên cứu xã hội học Liên Xô, đã nhận xét: “Phần lớn các tác giả nhận định về lối sống như là một phương thức để các cá thể thỏa mãn và phát triển các nhu cầu vật chất và tinh thần của mình trong quá trình tác động qua lại giữa các dạng hoạt động xã hội khác nhau, phương thức này là đặc tính riêng của một xã hội nhất định, một giai cấp, một nhóm xã hội, như là tổng hòa hệ thống các đặc điểm căn bản của hoạt động con người trong tất cả mọi lĩnh vực của tồn tại xã hội. Theo quan niệm mácxít - lêninnít về lối sống, nội hàm của lối sống được nghiên cứu tùy thuộc vào các kiểu loại hoạt động do sự phân công lao động xã hội quy định hệ thống các quan hệ xã hội (quan hệ của xã hội đối với các thành viên của mình, quan hệ của con người đối với xã hội về những quan hệ giữa người với người), các quan hệ này được ấn định trong các giá trị và ý thức chuẩn mực, mối tương quan giữa mô hình lý tưởng và mô hình chuẩn mực về lối sống với ứng xử thực tế của con người trong các tình huống cụ thể, mối tương quan giữa các đặc điểm cơ bản và không cơ bản của lối sống (những tàn dư quá khứ những đặc điểm của hiện tại và tương lai).

Viện sĩ thông tấn Viện Hàn lâm khoa học Liên Xô M. M. Rutkêvich nói: “Lối sống là tổng hòa những hình thức hoạt động sống của con người được xét thống nhất với các điều kiện của hoạt động sống này và nhằm biến đổi các điều kiện này” (theo ông, trong nhiều sách, bài viết về vấn đề này cũng có những định nghĩa trùng hoặc gần với ông). Viện sĩ P.N. Phêđôxêep có ý kiến như sau: “Phần lớn các nhà bác học đã đúng khi đồng ý với nhau rằng lối sống là tổng hòa các hình thức hoạt động sống của con người và có sự thống nhất không thể tách rời các điều kiện của thực tại xã hội”.

Như vậy, ta có thể lấy định nghĩa về lối sống trong bài viết “Nghiên cứu xã hội học: những kết quả, vấn đề và nhiệm vụ”(đăng trong tạp chí *Người cộng sản*, 1980, số 13) làm ý kiến chung của giới xã hội học Xô viết: “Lối sống xã hội chủ nghĩa là tổng hòa, là hệ thống các đặc điểm hoạt động căn bản của con người trong tất cả mọi lĩnh vực của tồn tại xã hội”.